

ИТАЛО КАЛВИНО ИТАЛИАНСКИЯТ ЕЗИК СРЕД ДРУГИТЕ ЕЗИЦИ

Превод от английски: Никола Захариев, 1990

chitanka.info

Статия, публикувана в месечното приложение на седмичника „Ринашита“, януари 1965 г. Тя, както и следващата („Антиезикът“), бе написана по повод една дискусия върху италианския език или по-точно върху новия „технологически“ италиански, както го бе определил Пиер Паоло Пазolini в една своя публикация.

Италианският език днес не може да бъде проучван изолирано, нито пък в съпоставяне с главните европейски езици, взети като цяло, а трябва да бъде видян във всеобхватната лингвистична картина на днешния свят. А тази картина е проблематична — няма език, който може да бъде сметнат за съвършено функционален по отношение на изискванията на съвременната цивилизация: нито френският, нито немският, нито руският, нито испанският, нито даже (макар и по точно противоположни съображения) — английският. Да не говорим пък за лингвистични области, в които съществуват много по-тежки проблеми: в Африка, Азия и самата Европа.

Съзнавам, че тези твърдения би трябвало да се подкрепят със съответни анализи, които бих могъл да нахвърля само приблизително и които, разбира се, биха изисквали потвърждение от специалистите. В момента ще се огранича да изкажа под формата на хипотеза някои свои емпирични наблюдения, изхождайки от онова, върху което имам поглед: италианската и чуждата книгоиздателска дейност.

Ако казвам, че днес няма език без сериозни проблеми, то не е, за да направя извода, че не бива да се оплакваме прекалено от италианския, макар да можем да допуснем, че той има все пак някои свои предимства. Например това, че голямата гъвкавост на италианския (този сякаш гумен език, с който можеш да направиш каквото си искаш) ни позволява да превеждаме от другите езици поне мъничко по-добре, отколкото се превежда на който и да било друг език. Естествено, това е предимство, което съдържа в себе си и една не по-малко сериозна неизгода: италианският език е изолиран,

непреводим. Една добре преведена на италиански книга от чужд автор (говоря за областта, е която всичко е най-трудно: художествената литература) може да запази що-годе вкуса на оригинала, докато книга от италиански автор, преведена по възможно най-добрия начин на какъвто и да било друг език, запазва много малко или почти нищо от оригиналния си вкус (оттук и славата в чужбина на някои италиански писатели, че „преведени печелят“).

Вредата за литературата все още се търпи, пък е и предвидима. Онзи, който чете художествена литература в превод, знае предварително, че това е приблизителна операция. Литературната творба задълбочава все повече най-специфичния дух на езика (в крайностите си това се изразява в максимум експресивност или лингвистична невроза, максимум анонимност и „обективистична“ неутралност), поради което приема все по-непреводими форми.

Нека сега минем към комуникативния език и да видим как стоят нещата в областта на културното общуване. Тук проблемът е в италианския еквивалент на определен лингвистичен „код“, специфичен за дадена научна област, школа или тенденция. Този проблем се е проявявал многократно и много пъти е бил разрешаван; важното е „кодът“, който трябва да въведем в нашия език, да представлява строга система, прилагана също така строго. От това зависи дали резултатите ще бъдат по-добри или по-лоши.

Но нека видим проблемите, които възникват пред чуждия преводач на италианска книга — теоретична, критична или чисто информативна. Тук гъвкавостта на италианския език не само не помага, но се превръща в препятствие и отстоянието, разделящо езиците и културите, моментално се откроява. За да обясним на един англосаксонец (та даже и на французин!) какво искаме да кажем с думата „история“, която ние употребяваме във всички контекстове, е наистина сизифовски труд; и често стигаме до заключението, че е непреводима. Именно защото някои основни италиански културни „ключове“ не са били познати навремето си извън Италия (Бенедето Кроче например), вследствие на което развитието в употребата на даден „код“ остава неизвестно. (Трудността да представим напълно разбираемо в чужбина и Антонио Грамши е от същия тип.) Това са вредите от културната изолация, в която сме живели толкова дълго време, но днес вече е излишно да проливаме повече сълзи. Нека видим

по-скоро къде сме днес, предполагайки, че имаме работа с преводач, който е в състояние да разбере ясно всеки „код“. Бедата е, че в преобладаващата си част италианците пишат без „код“, т.е. в различни „кодове“ едновременно. Те трупат термини върху термини от най-различен произход: много от тези термини се коренят и се развиват в тяхна си италианска „история“; онзи, който ги употребява, има предвид именно тази тяхна вътрешна история, намеква, внася финес, а едновременно с това и двусмислие. Между нас си поне се разбираме винаги, но когато ни преведат, какво излиза? Едно голямо нищо.

Един пример: да предположим, че искам да дам тази моя статия да се преведе на френски и английски. Това би означавало да я напиша изцяло отново, може би и да я преосмисля, консултирайки се с човек от съответния език. А аз съм все още от онези, които се отнасят внимателно с думите (което е също беда, тъй като има много начини да нюансирам дадено мое твърдение, когато не съм много сигурен в него, но при превода цялата тази предпазливост се загубва и в резултат се получава или много общ, или прекалено оръзан израз). Но ако някой започне да употребява термини от различни „кодове“ (като Пазолини, който съзнателно съставя национални и международни „колажи“), за да бъде преведен, ще има нужда от обяснителна бележка за всяка дума.

Малко ли е това затруднение? Според мен то е извънредно сериозно. Днес всички културни проблеми стават моментално международни, имат нужда начаса да бъдат сверени в международен мащаб или поне във връзка с определена серия международни изходни точки. Това, естествено, важи най-много за политиката. Така например в „Ринашита“ често излизат статии, които казват някои нови неща от значение не само за италианска среда, но и за цялата международна левица. Те обаче са непреводими от езикова гледна точка.

Какво искам да кажа с всичко това? Че преди да седнем да пишем на собствения си език, трябва да мислим на друг, на нещо като есперанто, който да подхожда на всички? Изискване от този род към нашия език, пък и към който и да било друг език би означавало да се окастри мисълта, да се изравни тя и да се лиши от способността ѝ да ражда отсенки, да изразява интуиции. Днес всички национални езици — независимо дали си дават сметка, или не — са в криза, но те ще преживеят още няколко века именно заради тази им роля на незаменими засега инструменти на свобода и творчество; и още тъкмо

защото всеки — наред с границите си — притежава същевременно и самобитни творчески възможности.

Искам да кажа, че който пише за общуване (включвам и себе си), би трябвало да си дава сметка за степента на преводимост, т.е. за комуникативността на изразите, които употребява. С това не отправям обичайния призив „да се пише ясно“, който, както знаем, е често пъти филистерска претенция. Пише се ясно, когато е възможно, но има сложни неща (или още неизяснени), които се стремим да изразим по начин, с който разполагаме в момента. Но нужно е също така винаги да съзнаваме границите на езика, с който ще боравим: да пресмятаме коя част от текста е преводима и коя не е и защо не е. Ако успяваме да четем, докато пишем (мнозина и сред писателите не са способни да се четат нито докато пишат, нито след това; виждат върху листа облаче от свои мисли, но не и написаните думи), ако успяваме да се удвояваме и умножаваме в различни читатели, свикнали на други „кодове“, ще можем да пишем и трудно преводими неща, *но знаейки, че са такива*. И тогава може би лингвистичната сложност ще се превърне от ограничение в лингвистично богатство, в капитал, който езикът може да натрупва.

Днешният италиански език е много комплициран, технологизиран и интелектуализиран и мисля, че проявява тенденция да се утвърди в една дъга, включваща католици и марксисти, като се започне от езика на проучвателните отдели на християндемократите и се стигне до този на класовите профсъюзи. Това ли е „технологическият“ език, чието раждане описва Пазолини? На мен, напротив, ми се струва, че с терминологията си, която се стреми да бъде специализирана, без да успее да бъде еднозначна, и с разклонения си криволичещ синтаксис, този език се е превърнал в инструмент, полезен повече да не казва, отколкото да казва нещо. Това е език, който системно избягва глаголите, изразяващи точно, пряко и конкретно действие, и предпочита онези, които служат да свързват едно, с друго съществителни, изразяващи също така абстракции, чието значение може да бъде определено единствено от постройката на изречението. Това е език, при който, могат да се редят една след друга изключително дълги фрази, без нито едно конкретно съществително и без активен глагол (нещо, което едно време, струва ми се, ставаше само в немския език).

Толкова за горния, висшия пласт. Що се отнася до по-баналното равнище на телевизионните новини, когато се резюмират речите на политическите лидери, то те биват свеждани до минимум вариации на една и съща комбинация от безобидни, безцветни и безвкусни термини. Въобще семантично по-бедният речник винаги е предпочитан пред семантично наситения.

Политиката упражнява решаващо влияние върху езика на всеки, който говори, за да „ръководи“: имам впечатление (говоря от собствен опит), че и в заседателните зали на административните и техническите съвети, и на срещите на търговски представители не се говори по-различно.

Според мен „технологичното развитие“ на италианския език може да се открие преди всичко в терминологията на механиката. (Названието и на най-малката частица на автомобила е еднакво в цяла Италия и се употребява всекидневно от всеки монтьор и механик, докато селскостопанската терминология беше различна в отделните провинции; в много занаяти, като например типографския, в мореплаването и др. единната лексика съществува отдавна.)

Що се отнася до теоретическия език, то тук пороците от стоте години на бюрократизиране на италианския език са най-жилави и досега винаги са надвивали всякакви „технологически“ подтици. И ако тук съществува едно непрекъснато обогатяване с термини от специализираните научни изследвания (един процес, който е отдавна в ход в италианския език), то онова, което се възприема от езика, съвсем не е лексикалната строгост и точност, а единствено звуковите образи, не удовлетворението да се окове здраво действителността, за да не може да избяга, а една нова система от алюзии, не фундаменталната демократичност на техническото отношение към нещата, а ново подсилване на Авторитета.

Ясно е, че моите изводи не съвпадат с тези на Пазолини. Но преди това трябва да кажа, че открих в неговата статия много стимулиращи и верни неща както в общите постановки, така и в някои от бързо нахвърляните стилистични анализи (не където говори за мен за съжаление) и в някои странични забележки. Твърдението на Пазолини, че „се е родил италиански общонационален език“, поздравявам само като нова и добре дошла страница от неговата поетика, но не го споделям като факт. Може би защото преди това не

споделях и твърдението, че италианският език не съществувал („италианският“, разбира се, съществува като уникално по рода си лингвистично явление, различно от явленията „френски“, „английски“ и т.н., които на свой ред се различават помежду си), както и затова че никога не съм мислил да търся като Пазолини истината и спасението в диалектите (тези обеднели, задъхващи се, изтощени и покварени диалекти). Но и онова, което най-много споделям от казаното от Пазолини: нетърпимостта към „средния италиански“ ме кара да отхвърлям илюзията, че се е появило нещо коренно ново.

Моят лингвистичен идеал е италианският език да бъде възможно най-конкретен и точен. Врагът, срещу който трябва да насочим стрелите си, е тенденцията у италианците да използват *абстрактни* и *общ* изрази. А италианският притежава възможности да се развива като конкретен и точен език, каквито други езици нямат. Но некрозата, заплашваща да го превърне в езикова тъкан, в която не можеш да видиш и пипнеш нищо, го заличава от езиците, които могат да се надяват да преживеят големите езикови катаклизми на бъдещите векове.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.